

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(вулиця Січових Стрільців, 52А, м. Київ, 04053),
доктору психологічних наук, професору
Олені Іванівні Бондарчук

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора, завідувача
кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського
національного університету ім. В. Даля

Завацької Наталії Євгенівни

на дисертаційне дослідження Сичинської Марії Миколаївни

**«Батьківсько-дитячі взаємини як чинник формування резильєнтності в
підлітковому віці»**, подане до захисту в разову спеціалізовану вчену раду
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія

**Актуальність обраної проблематики виконаної роботи та її зв'язок з
науковими програмами, планами, темами.** Поглиблення наслідків сучасних
соціогенних викликів актуалізує потребу в дослідженні внутрішніх ресурсів
підлітків, здатних забезпечити їх адаптацію до нестабільності, втрат і тривалого
стресу. У підлітковому віці резильєнтність набуває особливого значення як
динамічна властивість збереження психологічної рівноваги, враховуючи
зовнішні впливи. Водночас трансформація родинної взаємодії, зростання
навантаження на батьківську функцію й ризики порушення стосунків
ускладнюють формування психологічної стійкості дитини. Дослідження
висвітлює резильєнтність як системний феномен, що формується у просторі
батьківсько-дитячої взаємодії та поглиблює наукові уявлення про феномени
резильєнтності та батьківсько-дитячих взаємин.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота характеризується логічною побудовою, змістовною наповненістю та достатнім обґрунтуванням на кожному етапі виконання відповідно до поставленої мети та завдань. Структура дисертації включає анотацію, вступ, три розділи з висновками, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету та чотири завдання дослідження, викладено наукову новизну, практичне значення результатів, а також відомості щодо апробації і впровадження, зокрема авторської програми «Батьки і підлітки: взаємодія і довіра як опора у складні часи».

На виконання першого завдання здійснено науково-теоретичний аналіз концептуальних підходів до вивчення батьківсько-дитячих взаємин у підлітковому віці (психодинамічного, біхевіорального, соціально-когнітивного, гуманістичного, екофасилітативного), що дало змогу виокремити їхню трикомпонентну структуру (емоційно-регулятивний, когнітивно-поведінковий, комунікативний компоненти) та функції (фасилітативну, проєктивну, просвітницьку, комунікативну). У межах цього завдання також розглянуто психологічний зміст резильєнтності як інтегративної особистісної властивості, що забезпечує мобілізацію ресурсів, відновлення після стресу й трансформацію травматичного досвіду в потенціал розвитку. Визначено її структурні компоненти: волюву самореалізацію, гнучку адаптивність, соціальну залученість і самоконтроль, духовно-смислову опору.

У межах другого завдання побудовано теоретичну модель батьківсько-дитячих взаємин як чинника формування резильєнтності підлітків. Модель інтегрує концептуальні підходи, виявлені компоненти та функції БДВ, а також соціальні, особистісні та контекстуальні модератори (прив'язаність до однолітків, самосприйняття, життєвий досвід підлітка), що опосередковують вплив БДВ на резильєнтність. Модель ураховує типи БДВ (базовий, перехідний, інтегративний) та відповідні форми резильєнтності (превентивну, спонтанну,

поствентивну) у діалектичній перспективі, дозволяє системно пояснити механізми взаємозв'язку та розкрити роль БДВ у розвитку резильєнтності в умовах кризи, війни, травматичного досвіду.

На виконання третього завдання реалізовано емпіричне дослідження з використанням адаптованого психодіагностичного комплексу (PS-FFQ, IPPA, CD-RISC-25, ТДП-7) на вибірці 625 осіб. На основі факторного та кластерного аналізів виявлено структуру та типи БДВ (довірили-включені, дистанційовано-компенсаторні, авторитарно-відчужені), а також типи індивідуальної резильєнтності підлітків (вразливий, збалансований, цілеспрямований). Статистично підтверджено модераторну роль самосприйняття та прив'язаності до однолітків у взаємозв'язках між типами БДВ та резильєнтності. Не підтверджено значущий вплив травматичного досвіду, що вказує на буферну роль сімейної взаємодії. Доведено відповідність емпіричних типів теоретичним моделям: довірили-включені БДВ частіше співвідносяться зі збалансованим і цілеспрямованим типами резильєнтності, тоді як дистанційовано-компенсаторні й авторитарно-відчужені – з вразливим типом. Усі ці результати підтверджують діалектичну логіку впливу БДВ на формування резильєнтності.

На виконання четвертого завдання дисертанткою проведено формувальний експеримент, у межах якого апробовано авторську програму «Батьки і підлітки: взаємодія і довіра як опора у складні часи». Програма базується на екофасилітативному підході, що поєднує діалектичні та системні засади, включає три модулі (психоедукаційний, фасилітаційний, рефлексивний), реалізується в комплексному (батьки й підлітки) і фокусному (лише підлітки) форматах. Участь у програмі взяли 152 особи. Емпіричні результати підтвердили найвищу ефективність комплексного формату. Ключовими механізмами ефективності стали створення безпечного екопсихологічного простору, відкритий діалог і практичне відпрацювання навичок.

Таким чином, усі наукові положення, висновки та рекомендації дисертації, викладені в її розділах, є логічно послідовними, концептуально обґрунтованими,

емпірично підтвердженими та апробованими впровадженням авторської програми.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих за результатами відзначається тим, що вперше у роботі розроблено та емпірично операціоналізовано структурно-функціональну модель батьківсько-дитячих взаємин як чинника формування резильєнтності підлітків. Модель інтегрує визначені у теорії три компоненти взаємин (когнітивно-поведінковий, емоційно-регулятивний, комунікативний) та чотири основні функції батьківського впливу, а також враховує дію системи модераторів (психологічних чинників підлітка, таких як рівень прив'язаності до однолітків, особливості самосприйняття, життєвий досвід). На підставі емпіричних даних розроблено три авторські типології: типологію батьківсько-дитячих взаємин, що включає три типи (довірливо-включений, дистанційовано-компенсаторний, авторитарно-відчужений) зі специфічними характеристиками і стилями прив'язаності; типологію індивідуальної резильєнтності особистості підлітка (представлену трьома типами: вразливим, збалансованим і цілеспрямованим); типологію сімейної резильєнтності, яка описує сім функціональних конфігурацій системної резильєнтності підлітка і батьків. Також уперше доведено існування значущого зв'язку між визначеними типами батьківсько-дитячих взаємин та типами резильєнтності підлітків; виявлено модераторну роль окремих психологічних чинників підлітка у цьому взаємозв'язку; розроблено та емпірично перевірено ефективність авторської програми формування резильєнтності підлітків через гармонізацію батьківсько-дитячих стосунків «Батьки і підлітки: взаємодія і довіра як опора у складні часи».

Уточнено зміст і структуру батьківсько-дитячих взаємин як психологічного чинника розвитку підлітка, а також саме розуміння резильєнтності як системного феномену, що формується у взаємодії особистісних і соціальних (сімейних) чинників. Подальшого розвитку набули теоретико-методологічні основи екофасилітативного підходу – обґрунтовано доцільність його застосування в

практиці психологічного супроводу сімей та розвитку резильєнтності підлітків. Методичний внесок полягає в тому, що удосконалено засоби психологічного дослідження проблематики: здійснено авторську адаптацію зарубіжних опитувальників (PS-FFQ, IPPA) під українську вибірку, визначено психометричні характеристики україномовної версії шкали резильєнтності CD-RISC-25, а також створено новий інструмент – опитувальник ТДП-7 для скринінгу травматичного досвіду підлітків. Це розширює науково-методичний інструментарій вітчизняної психології та може бути використане іншими дослідниками.

Практичне значення отриманих результатів полягає у створенні цілісної науково-методичної системи підтримки підлітків у контексті сімейної динаміки та розвитку резильєнтності. Запропонована концепція формування резильєнтності в системі «батьки – підліток» поглиблює уявлення про підлітковий розвиток і закладає підґрунтя для міждисциплінарних досліджень. Розроблена й апробована програма «Батьки і підлітки: взаємодія і довіра як опора у складні часи» може впроваджуватись у діяльність психологічних та соціальних служб. Адаптовані методики та авторська методика (PS-FFQ, IPPA, CD-RISC-25, ТДП-7) поповнюють україномовний діагностичний інструментарій, забезпечуючи інструменти для діагностики, планування індивідуальної корекційної роботи та психологічного супроводу родин.

Теоретичні положення й емпіричні висновки сприяють удосконаленню освітніх програм у вищих навчальних закладах і підвищенню кваліфікації фахівців через тренінги та спеціальні курси, присвячені підтримці підлітків у кризових ситуаціях.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Обсяг і кількість опублікованих праць відповідає вимогам і свідчить про достатню апробацію основних положень дослідження. Зміст дисертації висвітлений у 9 публікаціях авторки: 4 статті – у вітчизняних фахових виданнях, включених до переліку фахових видань, затвердженого МОН України; 1

публікація у співавторстві в іноземному журналі, що на момент публікації індексувався в наукометричній базі Web of Science, 4 публікації – в наукових виданнях/матеріалах та тезах науково-практичних конференцій і форумів, а також наявні публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації. Зміст наведених публікацій демонструє достатню повноту висвітлення основних положень дисертаційного дослідження Сичинської М.М.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Можна констатувати відсутність порушень академічної доброчесності при викладенні результатів дисертаційного дослідження, наявність посилань за текстом дисертації на всі положення, що не є авторськими і задіяні як на теоретичному, так і емпіричному етапах дослідження. Ці висновки підтверджують результати перевірки рукопису дисертації Сичинської М.М. за автоматизованою системою «Plagiarism».

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Оцінюючи загалом позитивно проведене дисертаційне дослідження та отримані результати, вважаємо за доцільне окреслити деякі дискусійні моменти й висловити окремі зауваження та побажання щодо змісту роботи:

1. У тексті подано типологію батьківсько-дитячих взаємин (довірливо-включені, дистанційовано-компенсаторні, авторитарно-відчужені) як результат кластерного аналізу. Було б доцільним додатково обґрунтувати співвідношення цих типів із теоретичними моделями (наприклад, стилями виховання або теорією прив'язаності), щоб забезпечити більш чітке позиціонування типології у науковому дискурсі.

2. У теоретичній моделі розглядається «життєвий досвід» підлітка як можливий модератор впливу сімейних взаємин на резильєнтність. Однак модераторна роль травматичного досвіду, оціненого за методикою ТДП-7, не отримала емпіричного підтвердження. Це актуалізує потребу подальшого вивчення впливу різних типів життєвого досвіду на розвиток резильєнтності підлітків.

3. Запропонована у роботі типологія сімейної резильєнтності виглядає

новаторською, проте деякі її категорії потребують додаткового пояснення. Хотілось би отримати більше інформації про те, як саме виявлено сімейні конфігурації резильєнтності та яка їх практична значущість для подальшої роботи з родинами.

4. Отримані статистично значущі результати щодо відмінностей у стилях виховання та характері прив'язаності мають високу цінність. Разом із тим, доцільним було б звернути увагу на можливі соціокультурні або контекстуальні чинники, які могли вплинути на виявлені гендерні особливості, зокрема, як вони можуть варіюватися залежно від сімейної структури, досвіду батьківства чи умов соціалізації підлітків. Такий підхід дозволив би розширити інтерпретацію результатів та надати їм додаткової прикладної вагомості.

5. У дисертації продемонстровано ефективність розробленої програми у формуванні резильєнтності підлітків на етапі її безпосереднього завершення. Проте обмеженість часових меж емпіричного дослідження не дозволяє судити про стабільність отриманих результатів у довготривалій перспективі, що становить перспективний напрям для подальших наукових розвідок у цій галузі.

Зауваження та побажання загалом не знижують загальну позитивну оцінку проведеного наукового дослідження, його теоретичну та практичну цінність. Вважаємо, що дослідження є завершеним та цілісним, таким, що визначається науковою новизною, теоретичним та практичним значенням і безумовно є важливим для наступних досліджень.

Загальний висновок

Актуальність наукового дослідження, наукова новизна, самостійність та завершеність, теоретична та практична цінність отриманих результатів дозволяють дійти наступного загального висновку: дисертаційна робота Сичинської Марії Миколаївни «Батьківсько-дитячі взаємини як чинник формування резильєнтності в підлітковому віці» цілком відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка – Сичинська Марія Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
завідувачка кафедри практичної психології
та соціальної роботи, Східноукраїнського
національного університету імені
Володимира Даля МОН України

Наталія ЗАВАЦЬКА

Підпис Наталії Завацької засвідчую

/Начальник відділу кадрів

Ольга КУРТОВА